

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Починаючи з часу проголошення незалежності України проблема формування громадянського суспільства є актуальною. Демократичний шлях розвитку передбачає суттєві інституційні, функціональні, політико-правові перетворення, в контексті яких громадянське суспільство виступає своєрідним індикатором готовності громадян дотримуватися загальноцивілізаційних норм співжиття. Громадянське суспільство формується історично, відображаючи якісні характеристики суспільства, набуті в процесі його розвитку і спирається на самоврядний потенціал громадян, здатних до самоорганізації. Сучасні українські реалії доводять, що рівень громадянської свідомості значно зріс. А тому дослідження співвідношення ролі держави і громадянського суспільства розкривають нові горизонти для наукового обґрунтування функціонального призначення і особливостей функціонування громадянського суспільства.

Ідея громадянського суспільства формується в епоху Античності у працях мислителів Стародавньої Греції і Риму. Зокрема Платоном і Аристотелем вперше було обґрунтовано відмінності між приватними і суспільними інтересами людини в рамках її життєдіяльності в місті-полісі. Цицерон розвивав ідею асоціації рівноправних громадян, які проживають у місті, тому принципових відмінностей між поняттями "держави" і "суспільство" не розкривав. Подальшого розвитку ідея становлення громадянського суспільства набуває в період обґрунтування ідеї "природних прав" людини. Збагатили теорію громадянського суспільства Н. Макіавеллі, Г. Гроцій, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, Г. Гегель, М. Драгоманов, М. Грушевський та ін.

Сучасна політична наука розглядає громадянське суспільство як складний феномен. Відомі дослідники, розвиваючи основоположні ідеї громадянського суспільства класиків світової політичної думки, розкривають сучасне розуміння цього поняття. Дослідженню різних аспектів проблеми формування і функціонування громадянського суспільства присвячені праці Дж. Александера, Т. Парсонса, Ю. Хабермаса, Ф. Шміттера, А. де Токвіля та ін. Для розвитку української політології неабияку цінність мають праці вітчизняних науковців, які досліджують особливості становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні. Дослідженню цієї проблематики присвячують свої праці В. Горбатенко, Ф. Рудич, А. Колодій, О. Скрипнюк, Ю. Шайгородський, В. Якушик, О. Якубовський та ін. Сучасне поняття громадянського суспільства формується навколо його розуміння як суспільства громадян, яким властиві розвинуті економічні, соціальні, політичні, культурні, моральні та інші якості

та яке спільно з державою утворює розвинуті правові відносини. Передумовами формування зрілого громадянського суспільства є вільна особистість, наділена правами і свободами, ринкова економіка за умов існування різних форм власності, реальна багатопартійність і розгалужена мережа громадських об'єднань і рухів, обмеженість впливу держави на діяльність ЗМІ, формування громадської думки тощо.

Зріле громадянське суспільство, його ефективну діяльність вважають однією з ознак демократії. Важливо враховувати, що громадянське суспільство не має однакової цінності для сучасних теорій демократій. Залежно від моделі демократії змінюється підхід ролі і місця громадянського суспільства, його структури і функцій. Теорії плюралістичної, корпоративної, соціалістичної, деліберативної демократії визнають громадянське суспільство невід'ємним актором політичного процесу. У теоріях ліберальної, елітарної демократії, демократії участі громадянське суспільство є цінним у частині розвитку окремих складових демократичного процесу (захист прав людини, здійснення громадського контролю політичних інститутів, формування політичної культури тощо) [Андрійчук Т. Концепт громадянського суспільства в сучасних теоріях демократії // Політичний менеджмент. – 2012. – № 1–2. – С. 13–14].

Громадянське суспільство в сучасній Україні, попри високу динаміку його внутрішніх перетворень з огляду на події 2014 року, ще не можемо вважати зрілим в повній мірі. Проте українське громадянське суспільство зразка 2015 року набуває нових рис і виконує ряд функцій, які демонструють його сильні сторони і підкреслюють важливу роль в політичній системі суспільства. До таких можемо віднести: відносну відокремленість від держави, яка залишається партнером, проте втрачає риси провідної політичної сили; структурованість і самоврядність, як внутрішню здатність до вирішення проблем економічного, соціального, політичного, духовного, культурного характеру поза межею державного втручання; широкі комунікативні можливості, завдяки яким створюється альтернативні канали поширення інформації, зокрема через соціальні мережі; множинність інститутів і плюралізм у задоволенні індивідуальних і групових інтересів різних соціальних верств, їх кореляція із загальносуспільними інтересами; плюралістичне оформлення неpolітичних відносин у суспільстві. Важливим є розвиток окремих напрямків у діяльності громадянського суспільства, зокрема значну активізацію його мілітарних і гуманітарних форм: громадські ініціативи, волонтерство, самодіяльний протестний рух, формування сил територіальної оборони, представництво у переговорних процесах (звільнення заручників, обмін військовополоненими) тощо.

Громадянське суспільство сучасної України набуває ознак самоврядного, самоорганізованого, гнучкого і мобільного суб'єкта політичного процесу. А тому в сучасних умовах тільки оптимальна комбінація поєднання функцій держави і громадянського суспільства, а це понад 90 тис. громадських організацій, забезпечить цілісний вектор демократичного розвитку.